

MÜSİAD'IN SÖYLEM VE PRATİKLERİNDE İSLAM VE KAPİTALİZM İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN ISLAM AND CAPITALİSM IN THE PRACTICE AND DISCOURSE OF MÜSİAD

Ceyhun TEMELLİ¹

Öz

1990 yılında kurulan Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), diğer sermaye örgütlerinden farklı bir şekilde, kendisini İslami referansları güçlü bir "ahlaki kapitalizm" anlatısı üzerinden kurmuştur. Bu çalışma, derneğin İslami söylem ile kapitalizm arasındaki ilişkiyi hangi temeller üzerine inşa ettiğine odaklanmaktadır. Kapitalizmin sermaye birikimi, sınıf, kalkınma gibi kavramlarıyla İslami kimliğin nasıl uzlaştırıldığı, eklemlediği ve kapitalist çelişkilerin nasıl meşrulaştırıldığı çalışmanın temel sorunsalını oluşturacaktır. Çalışmada özellikle MÜSİAD'ın kuruluş yıllarına odaklanılacak; derneğin çıkardığı kimi yayınların ve derneğin kurucu başkanı Erol Yerar'ın çalışmalarının eleştirel bir okuması yapılacaktır. Temel tez, derneğin İslami ekonomi söyleminin ahlaki değil sınıfsal bir temele sahip olduğu yönündedir. Söz konusu sermaye örgütü, neoliberal kapitalizmin rasyonellerini İslami söylem üzerinden üretmiştir. Derneğin ahlaki kapitalizm vurgusu, sermaye emek çelişkinin gizlenmesi ve sermaye birikim imkanlarının arttırılması için bir araç konumundadır.

Anahtar Kelimeler: MÜSİAD, İşadamları Örgütleri, İslam, sermaye birikimi, neoliberalizm.

Abstract

Independent Industrialists and Businessmen's Association (MÜSİAD) which is established in 1990 and which differentiates itself from other business organisations, has built its rhetoric on a narrative of "moral capitalism" with strong Islamic references. This study focuses on how the Association constructs the relation between Islamic discourse and capitalism. The main problematic of the study is how the Islamic discourse of the Association is reconciled and articulated with the concepts of capitalism such as accumulation of capital, class, development; and also how the capitalist contradictions are legitimated. The study focuses especially on the early years of the MÜSİAD, and some publications of the Association as well as Erol Yerar's works, who is the founding president of the Association, are critically read and evaluated. The main argument is that the Islamic economic discourse of the Association is not based on morality but rather class. The Association has produced the rationale of the neo-liberal capitalism on the basis of the Islamic discourse. The emphasis of the Association on "moral capitalism" is only an instrument to hide the capital-labor contradiction and to increase the accumulation of capital.

Keywords: MÜSİAD, Businessmen's Association, İslam, accumulation of capital, neoliberalism.

¹ Arş. Gör. Ardahan Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

Giriş

5 Mayıs 1990 tarihinde, kendilerini Müslüman kimliği ile nitelendiren bir grup iş adamı, Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) adı ile örgütlendi. On iki işadamı ile İstanbul merkezli olarak kurulan dernek, hızla genişleyerek 1994 yılında 18 ilde 1819 üyeye ulaştı (Bulut, 1995, s. 426). 2015 yılı itibariyle de MÜSİAD, yurtiçinde 85 noktada temsilciliği olan, 63 farklı ülkede faaliyet gösteren, 11000'den fazla üyeye sahip bir örgüt haline gelmiştir (<http://www.musiad.org.tr/tr-tr/musiadla-tanisin>).

1980 sonrası uygulamaya konulan neoliberal iktisadi politikaların yarattığı muazzam birikim olanaklarının sonucu olarak belirli bir birikim seviyesine ulaşmış olan söz konusu sermaye kesimi, Anadolu kaynaklı olan ve büyük bir çoğunluğu 1980'li yıllardan itibaren piyasaya girmiş küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşmaktaydı. 1980'li yıllarda ANAP iktidarı tarafından uygulamaya konulan ve küresel piyasalarla entegrasyonu hedef alan ihracata yönelik iktisadi politikalar, Anadolu'nun kimi kentlerinde yer alan ve boyutları itibariyle küçük ölçekli fakat küresel rekabette söz sahibi olabilecek bazı firmaların ortaya çıkmasını sağlamıştı. Küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşan bu sermaye kesimi, dönemin birikim olanaklarının verdiği fırsatla, kredi ve teşviklerin büyük çoğunluğuna hakim olan ve daha çok İstanbul kaynaklı –TÜSİAD ile somutlaşan- büyük sermaye kesiminden kendilerini farklılaştırabilme olanağını sağlamıştı. MÜSİAD'ın kurulduğu yıllardan itibaren benimsediği retorik en önemli özelliğinin, bu genç işletmelerin, İstanbul merkezli devlet desteği ile büyümüş eski işletmelere göre dezavantajlı ve "müstakil" olması üzerinden kurulduğu söylenebilir (Buğra, 2004, 133). Çünkü büyük sermayeye verilen devlet desteği, rekabeti sınırlamaktadır ve bunun karşısında MÜSİAD, ekonominin tamamıyla liberalleştirilmesini ve özelleştirilmesini savunmaktadır (Yavuz, 2005, 131). MÜSİAD'ın kuruluşu, 1980'lerden itibaren başlayan küreselleşme sürecinde küçük, orta ölçekli ve esnek üretime dayanan işletmelerin önem kazanmasının sonucu olarak daha önceki dönemde devlet tarafından ihmal edilmiş olan Anadolu sermayesinin yükselişine işaret etmektedir (Koyuncu, 2002: 364).

Derneğin söyleminin merkezi temasının, İslami söylemüzerinde şekillendiği söylenebilir. İdeolojik ve toplumsal formasyonu, Sünni Müslüman dindarlığın beslediği bir muhafazakarlığa dayalıdır (Vorhoff, 2001, s. 325). Derneğin ilk başkanı Erol Yarar'ın ifadesiyle MÜSİAD'ın kurucu unsuru, "ahlaklı kapitalizm"dir. MÜSİAD'a üye olmak, toplumda ticari doğruluk, dürüstlük, ahlaki ölçütler ve adayın geçmişinide kapsayan belirli kıstaslar doğrultusunda gerçekleşmektedir (Yavuz, 2005, s.132). Ayşe Buğra, Timur Kuran'dan yaptığı alıntıyla, İslami ilkelere bağlılığın işadamları açısından iki önemli işlevi karşıladığını belirtmektedir. İlk olarak, İslam, bireysel zenginliğin yaratabileceği suçluluk duygusunu yumuşatma özelliğine sahiptir. İslam'ın diğer işlevi ise, karşılıklı güven ve dayanışmaya dayanan ilişki ağları oluşturulmasını kolaylaştırarak iş ortamının belirsizliğini azaltmasıdır (Kuran'dan aktaran Buğra, 2004:134). Bu iki işlevin de, MÜSİAD'ın bir sermaye örgütü olarak sınıfsal konum ile İslami kimliğin eklenmesinde ve dolayısıyla

İslam'ın bir meşruiyet kaynağı olarak kullanılmasında merkezi bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, MÜSİAD'ın söylem ve pratik düzeyinde İslam ve kapitalizm ilişkisini nasıl kurduğu sorunsallaştırılacak ve küresel kapitalizmin yarattığı sosyoekonomik dönüşümün ürünü olan söz konusu derneğin küresel kapitalizm ile eklenirken temel kültürel kodu olan İslam'ı kullanım biçimi üzerine bir değerlendirme yapılacaktır. Kuşkusuz derneğin çıkardığı kimi yayınlardan yapılacak bu analiz, değişmez bir Müslüman kimlik ve kapitalizm ilişkisi üzerinde yükselmemektedir, aksine, sosyoekonomik dönüşümün, kültürel yapıları zorunlu olarak dönüştürdüğü, farklılaştırdığı ve yeniden inşa edilmesine yol açtığı; fakat bu ilişkinin doğrusal bir ilişki üzerine temellenmediği, sosyoekonomik dönüşümün de içerisinde bulunduğu kültürel yapının koşulları içerisinde farklılaştığına işaret etmektedir.

1. Ahlaki Kapitalizm ve "Homo-İslamicus"

MÜSİAD'ın çıkardığı yayınlarda, İslami bir toplumda ideal olarak ele alınmış bir İslam insanının ve İslami işletmenin, davranışlarını hangi temellerle gerçekleştireceğine dair genel bir çerçeve yer almaktadır. Bu yayınlarda, ahlaki özelliklerle bezenmiş bir tip olan "İslam insanı -Homo-İslamicus", batı tipi kapitalist toplumdaki rasyonel ve maddi insan tipi olan "Homo-Economicus" ile belirli farklılıklar içerisinde kurgulanır. Buna göre rasyonel insan, davranışlarını salt dünyevi amaçlarla inşa ederken; İslam insanı, davranışlarını dünyevi ve ahlaki bir temelde yönlendirmektedir. Homo-İslamicus'un egemen olduğu İslami ekonomi, çatışmacı modern kapitalist toplumun aksine; dayanışmanın, yardımlaşmanın ve işbirliğinin egemen olduğu bir ekonomidir. Bu varsayım göre, İslami bir ekonominin hakim olduğu toplum, mutlak bir ahenk ve uyum içerisinde. Bu bölüm, söz konusu yayınlarda idealleştirilen İslam toplumunun ve insanının genel çerçevesi çizecektir.

MÜSİAD'ın kurucu başkanı olan Erol Yerar, derneğin kuruluş yıllarına yakın bir dönemde çıkan yayında, zenginliği hor gören ve "bir lokma bir hırka" anlayışına dayanan yerleşik İslami bakış açısını eleştirerek, peygamberi ticaretle uğraşan bir topluluğun zenginliği hor görmesini dinin yanlış anlaşılmasına bağlamaktadır. Yerar'a göre, bunun kaynağında kimi tasavvufi etkilerin yanında ve özellikle Anadolu insanının, cumhuriyet dönemi boyunca milletin çoğunluğunun aleyhine ve devlet eliyle yetiştirilen burjuvaziyle karşıtlığı bulunmaktadır. Bu zenginleşmenin İslami bir temeli yoktur ve bu zenginleşme, insanın insanı kaba bir biçimde sömürmesi ile ortaya çıkmaktadır (Yerar, 1994).

İslami bir ekonominin temelini ise Yerar, peygamberin Medine'deki kimi iktisadi düzenlemelerine bağlamaktadır. Buna göre peygamber, ticari alışverişlerde fiyatlara herhangi bir müdahaleden kaçınılmasını salık vermiştir. Çünkü Yerar'ın iddiasına göre "Fiyatları belirleyen Allah'tır" ve dolayısıyla Müslüman bir toplumun iktisat düzeni, müdahaleden mümkün olduğunca uzak bir serbest teşebbüs ve rekabet ekonomisi olmalıdır (Yerar, 1994, s. 6). Devlete biçilen rol de serbest rekabete

dayalı bir temelde inşa edilmelidir. Buna göre, merkezîyetçi ve devletçi ekonomik sistem tasfiye edilmeli ve pazar ekonomisine dönüşmelidir. Sosyal güvenlik özel sigortalara devredilmeli ve aile kurumunun koruyucu rolü önem kazanmalıdır. Devlet, sosyal ahengi ve güvenliği sağlamalı, haksız rekabeti engellemeli, fırsat eşitliğini sağlamalı ve milli savunma, eğitim gibi altyapı ihtiyaçlarını karşılamalıdır (Yarar, t.y.,:16).

Sabahaddin Zaim, "Homo-Economicus" ile "Homo-İslamicus"un ekonomik hayattaki davranış ve tutumlarını karşılaştırdığı çalışmasında da İslami bir serbest piyasa ekonomisinde faaliyet gösteren insanın kapitalist toplumdaki rasyonel insandan farklı davranacağına işaret etmektedir. Zaim'e göre kapitalist bir toplumdaki insan, davranışlarını maddi güdülerle yönlendirmektedir. Oysa İslami bir ekonomide insan, iktisadi kanunlarla normatif İslami ilkelerin sentezini özümsemiş "ahlak" sahibi biridir. İslam ekonomisinin insanı, Homo-İslamicus, serbest piyasa ortamında rekabet eden, mülkiyet hakkının devletçe garanti edildiği fakat bu hakkı kişisel olmaktan ziyade toplumsal amaçlarla yöneten kişidir. Bu kişi işçi ise, emir ve talimatları dinleyen, işini tam ve süratli yapan, işvereni ile uyum ve dayanışma içerisinde ve "en helal gelirin, işverenine saygılı olan işçinin geliri" (Yarar'dan aktaran Can, 1997, s. 13) olduğu bilinci ile hareket eden kişidir. Homo-İslamicus, tüketimde israf ve lüksten kaçınan, servetini atıl bir biçimde bırakmayan kişidir. Dolayısıyla Homo-İslamicus'un rasyonel davranışı yatırım yapmaktır. Gelirinin bir bölümünü zekat olarak devlete ya da ihtiyacı olan kimselere verir, bu şekilde, fakirin karşısında itibarı artar ve sınıf mücadelesi ve kinin yerini, ahenk ve sevgi alır (Zaim, 1994).

Yusuf Balcı, İslami toplumdaki çalışma ilişkilerinin çerçevesini çizdiği çalışmasında İslami toplumun endüstri ilişkilerinin tam olarak İslamlaştırılması ile mümkün olacağına altını çizmektedir. Balcı'nın iddiasına göre modern kapitalist sanayi toplumundaki çatışan emek ve sermaye, İslam toplumunda menfaatleri çarpışmayacak bir tarzda kardeşlik ve dostluk zinciri ile birbirine bağlanır. Emek ve sermaye hür bir ortamda karşılaşılır, çalışmak ve kazanmak, her iki taraf için de, sadece dünyevi bir uğraşı değil aynı zamanda ibadettir. Devlet, ilişkilerin hür bir ortamda gerçekleşmesini engellemek kaydıyla kimi kurum ve mevzuat ile koruyucu bir rol üstlenir. Emeğin ücreti ve hakları, yazılı olmasa da bir sözleşmeye bağlanabilir; tarafların bu sözleşmeye uyumu ahlaki bir temelde gerçekleşir. Modern kapitalist toplumun çatışmacı temellerinden yükselmiş olan greve ve toplu pazarlığa ise dayanışmacı bir temelde kurulan İslami bir toplumda ihtiyaç kalmayacaktır. Zaten İslami bir toplumda, sendika gibi kuruluşlara, emek ile sermaye birbirinin menfaatine çalıştığı için ve mutlak bir uyum ve dayanışma hakim olduğu için gerek de yoktur (Balcı, 1994).

İslami ekonominin ideal yapısına ilişkin bu genel açıklamaların yanında, Yarar'ın Müslümanlara gösterdiği rol model ise Doğu Asya ekonomileridir. Çünkü Müslümanlar, dünyadaki gelişmeleri çok yakından takip etmeli, bu gelişmeler çerçevesinde karar almalı ve bu gelişmelere katkıda bulunmalıdır ve dünyadaki gelişmeler de göstermektedir ki, İslam aleminin mevcut dağınık ve parçalı yapısından

kurtulabilmesi, Doğu Asya'nın iktisadi başarılarına kulak vermesi ve bu modeli örnek alması ile mümkündür. Yazar'a göre klasik kapitalizmin temel örneği İngiltere iken, modern kapitalizmin biricik örneği Japonya'dır. Yazar, Japonya modelini milli ve manevi değerlere önem verirken batı tipi sosyal devlete yer vermeyen ve bunun yerine aile kurumunu geliştiren; "yüksek ahlak ve yüksek teknoloji" temelini esas alan ve yabancı yatırıma dayalı uzun vadeli kalkınmanın toplumsal uyum içerisinde gerçekleştiği bir model olarak tanımlamakta ve alkışlamaktadır (Yazar, t. y., s. 21-22).

Yazar'a göre küreselleşme sürecine eklenme Doğu Asya ülkeleri ile İslam ülkelerini de kapsayan bir bölgeselleşme ile gerçekleşmelidir. Kuzey Amerika'da NAFTA, Avrupa'da Avrupa Birliği ve Pasifik'te Doğu Asya ülkelerinin oluşturduğu Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği dünyadaki üç ana bölgeyi tanımlamaktadır. Bu üç bölgeden Asya Birliği yükselişte olan bölgedir. Dolayısıyla İslami ekonomi Asya ülkeleri ile işbirliğine gitmeli ve İslam ülkelerindeki dinamizmin ve potansiyelin farkına vararak bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmelidir (Yazar, t. y.,:18).

MÜSİAD'ın kuruluş yıllarında çıkan yayınlarda çerçevesi çizilen iktisadi model olan "ahlaki kapitalizm", İslam insanından beklenen "ahlaki" davranışlar etrafında yapılandırılmıştır. Serbest rekabetin egemen olduğu bu toplumda, sermaye ile emek arasındaki ilişki, sermayenin "ahlaki" inisiyatifine bırakılmıştır. Bu yayınlardaki varsayımına göre İslam ahlakına dayalı bu toplum, nihai bir kalkınma hamlesi başlatacak ve milletin yanı sıra İslam aleminin de gelişmesine katkı sağlayacaktır.

2. Ahlaki Bir Kapitalizm Mümkün Mü?

MÜSİAD'ın söylemine genel olarak bakıldığında, ekonomik kaygıların düşünsel arka planı büyük oranda dönüştürdüğüünün farkına varılır. Din bu söylem içerisinde, toplum içindeki yeni anlamlandırma ve uyum sağlama eğilimlerinin geliştirilmesinde ve ekonomik alanla bağlantının kurulmasında işlevsel bir rol oynamaktadır. (Uğur ve Alkan, 2000, s. 139). Diğer bir deyişle, İslam'ın geleneksel olarak yaşandığı cemaat anlayışının içeriği dönüştürülmüş, yeni iktisadi taleplere uyarlanmıştır. Refah artışının hedeflenmesi, ahlaki tutumların zorunlu olarak anlam kaymasına veya farklı önceliklere vurgu yapmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla iktisadi ilişkilerde geliştirilen ahlaki boyut, daha çok maddi olanın dünyevi bağlamda önemsendiği bir ahlaki anlayışa dönüşmüştür (Aslan, 1997, s. 36).

MÜSİAD'ın önerdiği ekonomik modelin, neoliberalizmin merkezi temaları ile mutlak bir uyum ve paralellik içerisinde olduğunun altı çizilmelidir.²Zira derneğin söyleminde önemli bir yere sahip olan sosyal devletin tasfiyesi, sosyal güvenlik kurumlarının özelleştirilmesi, emek piyasasının güvencesizleştirilmesi, sendikal yapıların içinin boşaltılması gibi talepler, 1980 sonrası uygulamaya konulan neoliberal iktisadi programın ana öğeleridir (Öztürk ve Ercan:2009).

²Neoliberal iktisadi politikaların tartışıldığı çok zengin bir literatür mevcuttur. Çalışmanın amacı ve kısıtları dikkate alınarak bu tartışmaya bu çalışmada girilmeyecektir.

Derneğin sınıfsal söyleminin, üyelerinin büyük bir kısmını küçük ölçekli işletmelerin oluşturmasına rağmen, sermayenin küreselleşmesi sürecine eklenme isteği duyan orta ve büyük ölçekli sermaye kesimi tarafından oluşturulduğu akıld tutulmalıdır (Doğan, 2006:56).Özdemir de dernek içerisindeki bir iç çatışmadan bahsetmektedir. Üyelerle yaptığı mülakatlara göre, dernek içerisindeki büyük sermayeye sahip kimi üyeler, derneğe üye alımında daha seçici davranılması gerektiğini; çünkü daha küçük sermayedarların derneğin vizyonunu daralttığını düşündüklerini belirtmektedir. Bunun yanında kimi küçük sermaye sahipleri de derneğin faaliyetlerine –yurtdışına yapılan iş gezileri gibi- büyük sermayedarların katılabildiğini, derneğin kendilerini de kapsayan faaliyetlere daha fazla önem vermesi gerektiğini düşünmektedirler (Özdemir, 2006, s. 210-211). Dolayısıyla, dernek içerisinde büyük ve küçük sermaye grupları arasında kısmi bir çıkar farklılaşmasından bahsedilebilir.

İşçi ile kurulan pratik ilişkilerde - uyumun ve dayanışmanın timsali biçimindeki "ahlaki kapitalizm" anlatısına rağmen- MÜSİAD üyelerinin sendikalaşmaya karşı baskıcı tutumunun altı çizilmelidir. Mesela MÜSİAD'a benzer şekilde kendini İslami bir temelde inşa eden emek örgütlenmesi olan Hak-İş, sendikal örgütlenme gücünü TUSİAD'lı işletmelerden daha çok MÜSİAD üyesi işletmelerde yaşamaktadır (Bakirezer ve Demirer, 2006, s. 23). Bu da daha çok küçük ve orta ölçekli işletmelerin hakim olduğu MÜSİAD üyesi işletmelerin rekabet kapasitelerini arttırmak ve sermaye birikimini sürdürebilmek için emek maliyetlerinin düşük olmasına özellikle ihtiyaç duyduklarını göstermektedir (Bakirezer ve Demirer, 2006, s. 23).Dolayısıyla İslami ekonomi söyleminin ahlaki değil; sınıfsal bir temelde inşa edildiği söylenmelidir. Derneğin İslami söylemi, emek sermaye çelişkisinin gizlenmesi için bir araç konumundadır.

Özdemir, MÜSİAD üyelerinin formel ilişkilerden paternalist ilişkileri tercih ettiğinin altını çizmektedir. Aktardığına göre, 1994 yılında Ankara'da 121 MÜSİAD üyesi işyeri üzerine yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, toplu sözleşme yapan hiçbir işyeri bulunmamaktadır. Üyeler ile yaptığı mülakatlarda Özdemir, üyelerin işçilerin kendilerini babaları gibi gördüklerini, onlarla "abi-kardeş" yakınlığı içerisinde olduklarını ifade ettiklerini belirtmektedir. Ayrıca, üyelere göre işçiler, formel ilişkilerden paternalist ilişkileri tercih etmektedirler (Özdemir, 2006, s. 209-210). Esasında, "patron babadır" metaforunda somutlaşan işçi-işveren arasındaki paternalist ilişkiler, işçi ve işveren arasındaki çatışmacı ilişkiyi gizleyen bir yapıya işaret eder. Buna göre, işveren, çalıştırdığı işçilerin çıkarlarını en iyi biçimde temsil ettiğini düşünmektedir ve ahlaki temellere dayanan ilişkide hem işçinin hem de işverenin iktisadi bakımdan avantajlı olduğunu iddia etmektedir. İşçinin yeterince mutlu olduğunun düşünüldüğü bu ilişki formunda, sendikal haklar, kabul edilemez durumdadır (Sennett, 1992:68-69).

MÜSİAD'ın İslami temalara atıfla kurduğu ahlaki söylemi neoliberalpiyasa toplumuna bir meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadır. Neoliberalizmin özelleştirme, piyasacı, emeği denetim altında tutarak onu dizginleyen ve temel gayesi küresel piyasalarla eklenmek olan anlayışı ile paralellik içerisinde. Söylenegelen

İslami ekonomi, esasında kapitalist rasyoneller üzerine inşa edilmiştir. MÜSİAD'ın İslami ekonomi anlayışının tek farkı, kendi kendini meşrulaştırması zor olan mevcut piyasa rasyonalizmini, dini söylem ile meşrulaştırmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre, piyasa rasyonalizmi İslam medeniyetinin yeniden canlanmasının bir aracı, İslam medeniyetinin canlandırılması amacı da piyasa rasyonalizminin meşrulaştırılmasının bir aracıdır. Dolayısıyla İslam ahlakı ile bezenmiş ekonomi, bildiğimiz kapitalizmden pek farklı değildir. (Çınar, 1997:56)

Sonuç Yerine

Bu çalışmada MÜSİAD'ın kuruluş yıllarında çıkan yayınlarının eleştirel bir okuması yapıldı. Bu yayınlarda çerçevesi çizilen "ahlaki kapitalizm" ve "homo islamicus" kavramlarının ahlaki değil sınıfsal bir temele sahip olduğu; sermayenin küreselleşmesi sürecinde neoliberal iktisadi programın yeniden üretiminden başka bir şey olmadığı ve İslami söylemin bu bağlamda meşrulaştırıcı bir işlev üstlendiği iddia edildi.

Ayrıca derneğin söyleminin belirgin bir sürekliliğe sahip olmakla birlikte kendi bağlamı içerisinde dönüştüğünü ve farklılaştığını söylemek mümkündür. Bu çalışmada konu edinilen erken dönem yayınlardaki ekonomideki İslami maneviyat ve ahlak vurgusu, Batı tipi kapitalizme olan karşıtlık ve Türkiye'de tekeli kapitalist sınıfın yıkıcı hakimiyeti hakkındaki açık sözlülük; derneğin 28 Şubat sürecinde irticai faaliyetle suçlanmasının ardından yerini demokrasi, ifade, düşünce ve din özgürlüğü gibi konulara bırakmıştır (Vorhoff, 2001:329). Kuşkusuz derneğin söylemindeki bu dönüşüm sadece 28 Şubat'ın siyasi bir sonucu olarak açıklanamaz, derneğin 1990'lı yıllar boyunca genişlemesini sürdürmesi ve derneğin merkezindeki görece büyük ölçekli işletmelerin birikim seviyesindeki artış, söylemin dönüşümünde dolaysız bir etkiye sahiptir.

Nihayetinde, MÜSİAD, küresel kapitalizm ile eklemlenme özlemi içerisinde olan ve neoliberal kapitalizmin rasyonellerini ahlaki bir dil ile kuran ve bu dili, sermaye birikim kapasitesini arttırmak için işlevselleştiren bir sermaye örgütü niteliğindedir. Derneğin bu sınıfsal kimliği, kültürel yapısını dönüştürmektedir ve kültürel kodu, esasında sınıfsal olan bir söylem içerisinde eritilmekte; sınıfsal özelemlerine ideoloji sağlamaktadır.

Kaynakça

- BAKIREZER, Güven; DEMİRER, Yücel, (2006), “AK Parti’nin Sınıf Siyaseti”, Mülkiye, 252, Ankara, 19-31.
- BUĞRA, Ayşe, (2004), “Dini Kimlik ve Bir Sınıf: Bir MÜSİAD – Hak-İş Karşılaştırması”, (Der. Neşecan Balkan, Sungur Savran) Sürekli Kriz Politikaları, Metis Yayınları, İstanbul.
- BULUT, Faik, (1995), "Tarikat Sermayesinin Yükselişi", Öteki Yayınları.
- CAN, Kemal, (1997), “Yeşil Sermaye Laik Sisteme Ne Yaptı?” Birikim, 99, 59-65.
- ÇINAR, Menderes, (1997), “Yükselen Değerlerin İşadamı Cephesi: MÜSİAD”, Birikim, 95, 52-56.
- DOĞAN, A. Ekber, (2006), “Siyasal Yansımalarıyla İslamcı Sermayenin Gelişme Dinamikleri ve 28 Şubat Süreci”, Mülkiye, 252, Ankara.
- <http://www.musiad.org.tr/tr-tr/musiadla-tanisin> (Erişim Tarihi: 04.11.2015)
- KOYUNCU, Berrin, (2002), “Küreselleşme ve MÜSİAD: Eklemlenme Mi, Çatışma Mı?”, (Der. E. Fuat Keyman) Liberalizm, Devlet, Hegemonya, Everest Yayınları, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Şennur, (2006), "MÜSİAD: Anadolu Sermayesinin Dönüşüm ve Türk Modernleşmesinin Derinleşmesi", Vadi Yayınları.
- ÖZTÜRK, Melda Yaman; ERCAN Fuat, (2009), "1979 krizinden 2001 krizine Türkiye'de Sermaye Birikimi Süreci ve Yaşanan Dönüşümler", Praksis, 19, 55-93.
- SENNETT, Richard, (1992), "Otorite", çev. Kamil Durand, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- UĞUR, Aydın; ALKAN Haluk, (2000) “Türkiye’de İşadamı-Devlet İlişkileri Perspektifinden MÜSİAD”, Toplum ve Bilim, 85, 133-155.
- VORHOFF, Karin, (2001), “Türkiye’de İşadamı Dernekleri: İşlevsel Dayanışma, Kültürel Farklılık ve Devlet Arasında”, (Der. Stefanos Yerasimos vd.) Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YARAR, Erol,(1994), “Adam Zengin Olur Mu?”, (Der. Hüner Şencan)İş Hayatında İslam İnsanı (Homo-İslamicus), MÜSİAD.
- YARAR, Erol,(t.y), "21. Yüzyıla Girerken Dünyaya Yeni Bir Bakış", MÜSİAD.
- YAVUZ, Hakan, (2005),"Modernleşen Müslümanlar", çev. Ahmet Yıldız, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- ZAİM, Sabahaddin (1994), “Ekonomik Hayatta İnsanın Tutum ve Davranışları”, (Der. Hüner Şencan)İş Hayatında İslam İnsanı (Homo-İslamicus), MÜSİAD.